

Seksuell vold som fenomen og samfunnsproblem

Kari Stefansen, forsker ved NOVA
Innlegg på Kvinner på tvers-konferansen
21. september 2014

NOVA
Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Oversikt

- Om begrepet seksuell vold
- Om omfanget av seksuell vold: hvor mange og hvem rammes?
- Tre studier som berører viktige diskusjoner
 - Må «voldtekt» alltid kalles voldtekt?
 - Hva betyr det at ofre gis ansvar for det som har skjedd?
 - Hvor går skillet mellom grov og mild vold?

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Hva er seksuell vold?

- Vold som har med det seksuelle å gjøre, handlinger som representerer angrep på «kjønnsfriheten»:

«Retten til å avvise seksuelle tilnærmelser, til å unnlate å inngå i seksuelle forbindelser og til selv å bestemme hvor langt erotisk lek og tildragning skal gå. Kort sagt retten til å være i fred, og beskyttes mot inntrengen.» (Stang Dahl, 1994: 203-4).

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Lovverket

- To kategorier av handlinger som knyttes til seksuell vold
 - **Seksuallovbrudd** (Straffeloven): seksuelt krenkende atferd, seksuell handling og seksuell omgang uten samtykke (voldtekt)
 - **Seksuell trakassering** (Likestillingsloven): seksuell oppmerksomhet som er plagsom for den det gjelder

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

- Kan og bør studeres i et kjønnsperspektiv, men handler om mer enn kjønn
- Gir assosiasjoner til voldtekt, men rommer et bredt spekter av handlinger, jf. lovverket

Seksuelle krenkelser kan være et alternativt begrep?

Stort problem, lite forskning

- Mange rammes, store omkostninger for ofre og for samfunnet
- Mye oppmerksomhet Lite forskning i norsk sammenheng
 - Enkeltforskere, ikke forskningsmiljøer
 - Eks velferdsforskningsprogrammet i NFR
 - Store kunnskapsmangler, ikke minst om seksuell vold / trakassering i arbeidslivet – omfang, risiko, konsekvenser, tiltak

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

50 millioner til forskning

- Fra Justisdepartementet – med grunnlag i Stortingsmeldingen om vold i nære relasjoner (Meld. St. 15 (2012–2013))
- Kunnskap med **relevans for forebygging**
- Langsiktig og teoriutviklende forskning - femårsperspektiv
- NKVTS styrket med 25 millioner
- NOVA tilsvarende

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Kort om NOVAs program

- Leder psykolog Svein Mossige, oppstart 1. oktober
- Områder for forskning
 - Omfang, utviklingstrekk og konsekvenser
 - Kulturelle aspekter ved volden, underliggende årsaker
 - Tiltak og systemer i offentlig og frivillig regi
- Ett av ni prosjekter vil handle spesifikt om seksuell vold

Omfang – hva vet vi?

- NB! Vold og ikke minst seksuell vold er vanskelig å måle!
- Estimerer og anslag, ikke presise tall...
- Omfang avhenger av
 - Hvordan er spørsmålene formulert?
 - I hvilken sammenheng er de stilt?
 - Hvem har svart?
 - Periode – siste år/noen gang?
- Tre norske studier om voldtekt

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Osloundersøkelsen (Pape & Stefansen 2004)

Aldersgruppe 18-55 år, bosatt i Oslo, postal survey, 56% svar

Tabell. Andeler menn og kvinner utsatt for seksuell vold. Prosenten.
Antall menn=1912, Antall kvinner=2355

	Siste 12 mnd.		Etter fylte 15 år	
	M	K	M	K
Tvunget /truet til sex mot sin vilje	<1	1	2	11
Voldtektsforsøk	<1	1	1	9
Voldtekt	<1	1	<1	5
Utsatt for noe av dette	<1	2	2	16

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

UngVold 2007 (Mossige & Stefansen, red. 2007)

Aldersgruppe 18-20, hele landet, skolebasert, 77% svar

Utsatthet noen gang, få tilfeller før fylte 13 år

	Basistall J/G	Jenter	Gutter
Utsatt for voldtektsforsøk	3798/2879	7	0,7
Utsatt for voldtekt	3914/2888	4	0,4
Voldtektsforsøk og/eller voldtekt	3718/2875	9	0,8

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

NKVTS-studien (Thoresen & Hjemdal, red, 2014)

- Helt annen tilnærming
- Konkrete spørsmål, voldtekt slik det er definert i norsk lov (straffeloven § 192)
- Ja på ett av fire spørsmål = utsatt for voldtekt noen gang
 - 9 % av kvinnene (halvparten før fylte 18 år)
 - 1 % av mennene

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Har noen noen gang tvunget deg til å ha samleie ved å bruke fysisk makt eller ved å true med å skade deg eller noen som står deg nær?

Har noen – mann eller kvinne – noen gang truet deg til å ha oralsex ved å bruke fysisk makt eller ved å true med å skade deg eller noen som står deg nær?

Har noen – mann eller kvinne – noen gang tvunget deg til å ha analsex ved å bruke fysisk makt eller ved å true med å skade deg eller noen som står deg nær?

Har noen – mann eller kvinne – mot din vilje noen gang puttet fingre eller objekter inn i din vagina eller anus ved å bruke fysisk makt eller ved å true med å skade deg?

«Det kan hända vilken kvinna som helst»

- Men det rammer noen oftere enn andre ...
 - Sosio-demografiske forskjeller: utsatthet koplet til lav utdanning, dårlig økonomi, trygdemottak
 - Individuelle forskjeller: utsatthet koplet til rus, seksuell atferd, psykiske plager / symptomer
 - Utsatthet i barndom gir økt risiko for utsatthet senere (reviktimisering)
- Og det rammer også gutter og menn

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Må «voldtekt» alltid kalles voldtekt?

- Artikkel i TfS (Stefansen & Smette 2006)
- Spørsmål: Når velger kvinner andre betegnelser enn voldtekt på hendelser som er voldtekt i juridisk forstand?
- Bidra til diskusjonen om hva dette fenomenet er uttrykk for
- Metode: Beskrivelser (n=180) av hendelser sammenholdt med avkryssinger på spørsmål om voldtekt, voldtektsforsøk og blitt tvunget til sex.
- Analytisk utgangspunkt: «The degree of social distance» - studerer voldtekt i tre relasjonskategorier

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Fremmede utøvere

- Kategorisert i tråd med vanlige oppfatninger
 - **Voldtekt:** «Alene hjemme hos foreldre, mann brøt seg inn og voldtok meg.»
 - **Voldtektsforsøk:** «Overfalt på natta, ble lagt i bakken. Sloss, sparket ned overfallsmann. Ble sint, forbanna og klarte å komme meg unna.»
 - **Truet/tvunget til sex:** «Var overstadig beruset, og han tvang/utnyttet meg til sex. Ikke samleie.»

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Bekjente utøvere

- Flere velger **truet / tvunget til sex** – rus eller mer nære relasjoner:

«Venninnes kjæreste som presset seg til/voldtok til sex. Godtok ikke at jeg ikke var interessert. Slapp ham ikke inn senere».

- **Voldtektsforsøk og voldtekt** – når hun sover og når det er trusler / vold:

«Jeg lå og sov på en hyttetur- da faren til kjæresten min forsøkte å voldta meg. Jeg våknet og var så redd at jeg klarte å sette meg kraftig til motverge. Jeg sa aldri noe til kjæresten min. Jeg var 17 år.»

«Voldtekt med vold og trusler om å holde munn.»

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Partnere

- Enda flere velger **truet / tvunget til sex**, også når de er blitt tvunget til samleie / signalisert tydelig at de ikke samtykket:

«Etter et brudd tvang han seg på meg. Gråt under hele opplevelsen».

- Få voldtektsforsøk, **voldtekt** = gjentatte overgrep og grov vold

«Tvunget til sex til alle døgnets tider.»

«Bundet, slått og voldtatt.»

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

- Jo nærmere relasjon, jo vanskeligere å definere som overgrep
- Uttrykk for minimalisering?
 - Mener det er **overgrep**, velger bort voldtektskategorien
- Å definere som voldtekt har omkostninger
 - må bryte med utøver, flytte, anmelde osv.
- Det som er i samfunnets interesse er ikke alltid i offerets interesse

Må ansvar være et nullsumspill?

- Artikkel i tidsskriftet YOUNG - Nordic Journal of Youth Research (Smette m.fl. 2009)
- Spørsmål: hvor trekker ungdom grensen for hva som er et seksuelt overgrep?
- Metode: Spørreskjema og fokusgruppeintervjuer med ungdom
- Teoretisk utgangspunkt: teorier om ungdom og identitet

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Marie er 14 år. Hun og familien bor i samme nabolag som Martin og familien. Martin er 19 år. Marie og Martin kjenner hverandre godt. En dag begynner de å prate sammen. Martin er alene hjemme og inviterer henne inn. Martin sier til Marie at han liker henne godt, han sier han synes hun er sexy. Han legger armen rundt henne og kysser henne på munnen. Marie ser overrasket ut, men blir sittende. Martin begynner å ta på kroppen hennes. Marie ler, men ber ham stoppe. Martin fortsetter og prøver å få Marie ned på sofaen. Han forteller henne hvor pen han synes hun er og at hun er gammel nok til å gjøre dette. Marie ber ham en gang til om å stoppe og prøver å vri seg ut av armene hans. Men Martin er stor og sterk. Han legger seg over henne, tar av henne klærne og tar på henne på hele kroppen. Marie trygler ham om å stoppe, men Martin bare fortsetter. Etterpå sier han at Marie ikke må fortelle foreldrene sine om det de har gjort.

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Tabell. Respons på situasjonen blant gutter og jenter. Prosent

Utsagn	Gutter	Jenter	Alle	N=
Det Martin gjorde var galt	90	96	93	4485
Martin er ansvarlig for det som skjedde	88	92	90	4479
Marie er <u>ikke</u> ansvarlig for det som skjedde	56	67	63	4481

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

- Vanlig tolkning: hennes ansvar utelukker hans, altså ansvar som nullsumspill
- Her: begge har ansvar, men for hva?
- Sharon Lamb: tenke på ulike typer av ansvar
- Kvalitative intervju
 - Han har ansvar for overgrepet
 - Hun har ansvar for å ha satt seg i en dum situasjon. Hun er en UNGDOM ikke et BARN, og burde visst bedre

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

- Et mer nyansert perspektiv på ansvar – **skille ansvar fra årsak**
 - Ungdom ser seg selv som ansvarlige for egne handlinger – i tråd med samfunnets forventninger
 - Å ta ansvar for situasjonen kan være bra for å komme seg videre, være aktiv, ikke passiv
 - Samtidig: Fastholde at det hun gjorde ikke er **ÅRSAKEN** til overgrepet
 - Fokuserer mer på at hans ansvar er absolutt – det kan ikke deles

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Bare beføling?

- Artikkel i Tidsskrift for kjønnsforskning (2014)
- Utgangspunkt: lite kunnskap, risiko for bagatellisering – «minor events» (Smart)
- Hverdagsspråket: tafsing, klåing – bare handlingene?
- Juridiske kategorier: formelle og «livløse» - bare makten?
- Undersøke hva uønsket beføling handler om og betyr for jenter

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

«Det språket ungdommene kanskje har lært av helsesøstre eller lærere, med begreper som «overgrep» og «voldtekt», skaper ikke orden og mening i deres egne erfaringer. Dette språket er ofte formelt, overskytende, livløst når det gjelder det de selv erfarer. Derfor kan opplevelsene også bli liggende i mørke.»

(Pedersen 2005:274)

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Materiale

- Fra Ungvold 2007 – spørreundersøkelse blant 7000 ungdommer (18-20 år)
- Krysset av for uønsket beføling eller voldtektsforsøk
- Kan du beskrive hva som skjedde og hvem som var involvert (uten å nevne navn)? (n=128)
- Skiller langs to dimensjoner: om det skjedde i en «sjekkesituasjon» og om han brukte tvang
- Tre typer av hendelser i materialet

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

«Seksualisert invadering»

«En klassekamerat tok meg på brystene. Det var ganske åpenlyst; midt i gangen på skolen.»

«Det var ofte slike folk på de festene jeg var på i 13-årsalderen og mange klådde og lignende.»

«Var på en fest og skulle passere en gutt som la hånda i skrittet mitt.»

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

- Skjer på offentlige arenaer
- Flyktige hendelser
- Ment for andres blikk – har et framvisende aspekt
- Lett å bagatellisere – boys will be boys osv.
- Konsekvenser
 - Jenter: krenkelser av retten til kroppsbeskyttelse, «blir kropp», markert som seksuelt objekt – rammer jenter som kjønn
 - Gutter: skaper skiller mellom gutter, opprettholder tøff, heteroseksualisert maskulinitet

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

«Utprøvende befølning»

«Han prøvde seg bare, var ikke stort. Han ga seg med en gang jeg, da jeg sa ifra.»

«Han tolket «signaler» som jeg ikke sendte ut – misforståelse.»

«Jeg og en gutt/mann, vi var venner. Var egentlig greit fordi det ble avsluttet når jeg sa stopp at det ikke var greit, men jeg måtte si ifra. Da stoppet alt, men er fortsatt venner.»

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

- Skjer i typiske sjekkesituasjoner
- Berøringen uttrykker romantisk eller seksuell interesse
- Klønete framstøt fra guttens side
- MEN: et tvetydig element i mange beskrivelser: «det gikk bra» - påminnelse om jenters sårbarhet for å bli krenket mer alvorlig
- Sheffield: «implied violence»
- Kelly: det at noe mer alvorlig kunne skjedd farger den mindre alvorlige hendelsen – fenomenene «shades into one another»

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

«Aggressiv beføling»

«Plutselig lå han over meg. Presset meg ned i gulvet. Jeg kunne nesten ikke røre meg, han fikk meg til å beføle han og runke han mot min vilje. Han var klar over at det var mot min vilje.»

«Jeg var veldig beruset og hadde sovnet i en seng. Jeg våknet av at en kom inn mens en annen gutt hadde hånden nedi buksa mi. Tror han kom inn og fikk stoppet det, men har aldri fått svar på det.»

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

- Typisk på sjekkearenaer, festen, men også andre steder – bilen, hjemme
- Befølingen ledsaget av tvangshandlinger – fysisk makt, utnyttelse av rus, søvn, frihetsberøvelse
- Graden av pågåenhet: han gir seg ikke
- Tolkning: grov krenkelse, men noe annet enn voldtektsforsøk

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Voldtektsforsøk

«Var på fest da en bekjent ville ha meg til å legge meg ned for å slappe av sammen med han. Dette førte til at alle klærne kom av, og denne bekjente ville ligge med meg mot min vilje.»

«Han tok av meg klærne oventil mot mitt ønske og befølte brystene og ellers på kroppen. Prøvde å rive av meg buksene, men jeg fikk hindret han og kommet meg unna situasjonen. Hendte alene hjemme hos han, ingen andre tilstede.»

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

- Maktbruken enda mer direkte, grov (?)
- Primært: han vil noe mer enn beføling
- Endring av personlighet: «han ble som en annen person»

- Skillet mellom milde og grove krenkelseser er ikke så lett å trekke
- Se bak samlebetegnelser som «uønsket beføling» – ulike former for beføling krever ulike typer av forebyggende tiltak
- Begrepene vi har foreslått kan kanskje være inntak til samtaler med ungdom – eks hva er aggressivitet?
- NB! Når andre ikke reagerer: en dobbel krenkelse

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Oppsummert

- Seksuell vold er et alvorlig og omfattende samfunnsproblem, men vanskelig å måle
- Vi vet ikke om fenomenet øker
- Kjønnsperspektivet er viktig, men ikke alene
- Ofre kan ha gode grunner for å velge andre betegnelser enn voldtekt på det de har opplevd
- Ofre kan ha gode grunner for å føle seg ansvarlig – det innebærer ikke at utøverens ansvar blir mindre
- «Mild» vold skiller seg fra voldtekt og voldtektsforsøk – men kan være svært krenkende og aggressiv, og bør vies mer oppmerksomhet

NOVA

Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Takk for meg!

NOVA
Et forskningsinstitutt ved
HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS